

Devijantno ponašanje maloljetnika i uloga obitelji

Ivica Žuvela¹, Marina Vučković Matić², Joško Sindik³
^{1,2,3}*Sveučilište u Dubrovniku*

Sažetak: Maloljetnička delikvencija je nedruštveno i protudruštveno ponašanje u razvojnem periodu, a odraz je poremećenog biološkog, psihološkog i socijalnog razvoja. Ponašanje svakog djeteta rezultat je genetskih/bioloških, socijalnih i okolinskih faktora. Utjecaj obitelji na delikventno ponašanje možemo podijeliti na skupine rizičnih utjecaja u obiteljskom okruženju - odnos između roditelja i djece, roditeljski odgojni stilovi, jednoroditeljske obitelji i sociopatološke pojave u obitelji. Da bi dijete izraslo u sigurnu, zadovoljnu i zdravu osobu potrebno je da mu njegovo obiteljsko okruženje pruža osjećaj sigurnosti, zadovoljstva, radosti i sreće.

Ključne riječi: devijantnost; maloljetnička delikvencija; rizični faktori; obiteljsko okruženje

1. Devijantno ponašanje

Jedna od definicija devijantnosti kaže da se devijantnost sastoji od onih činova koji ne slijede norme i očekivanja neke određene društvene skupine. Sam pojam je relativan i ne postoji neka apsolutna definicija devijantnosti te ju je moguće definirati jedino u odnosu na neki standard koji isto tako nije fiksiran¹. Prema Clinardovoj definiciji, zločin i delinkvencija najočitiiji su oblici devijantnosti¹.

Pod maloljetničkom delinkvencijom podrazumijevamo nedruštveno i protudruštveno ponašanje osobe u razvojnem periodu, koje je odraz njenog poremećenog biološkog, psihološkog i socijalnog razvoja. Taj protudruštveni oblik ponašanja, opasna je i složena socijalno-patološka pojava, vrlo delikatan, ne samo kriminološki, pravni, ekonomski i sociološki, nego i ozbiljan obiteljski, pedagoški, medicinski te težak općedruštveni problem. Maloljetnička delinkvencija ukazuje na činjenicu da je društvo sa svojim institucijama propustilo reagirati na signale koje je mlada osoba slala obitelji, školi, vršnjacima i drugim ključnim osobama iz svog okruženja, tražeći pomoć i podršku².

Prema širem shvaćanju, maloljetničkom delinkvencijom smatraju se svi oblici poremećaja u ponašanju maloljetnika, odnosno svako ponašanje mladih kojim se krše legalne i moralne norme društvene sredine. Ovakvim određenjem delikventnog ponašanja mladih obuhvaćeni su i oni oblici ponašanja koji su specifični za djecu, a nisu pravno inkriminirani kod odraslih počinitelja (bježanje iz škole, bježanje od kuće, skitnja, konzumiranje alkohola i sl.)³.

Glavne karakteristike osobnosti maloljetnog delinkventa su asocijalnost, emocionalna i socijalna nezrelost, egocentričnost, destruktivnost, nasilnost, nepoštivanje autoriteta, prkos, neposlušnost, neprijateljsko raspoloženje prema drugima, nesposobnost stvaranja bliskog dodira s okruženjem i osobama s kojima živi. Među delikventima ima mladih osoba koje boluju od psihoza ili iskazuju snažne psihopatske smetnje i poremećaje².

2. Faktori utjecaja na devijantno ponašanje

Ponašanje svakog djeteta rezultat je genetskih/bioloških, socijalnih i okolinskih faktora. Te faktore možemo grupirati u tri osnovne skupine⁴:

1. Individualni faktori;
2. Rizični faktori u obiteljskom i školskom okruženju;
3. Rizični faktori u širem društvenom kontekstu.

2.1 Individualni faktori

Pod individualne faktore ubrajamo nizak nivo inteligencije i psihopatske crte osobnosti (kao što su egocentričnost, samoprecjenjivanje, nesposobnost prihvatanja drugih osobnosti, osjećaj inferiornosti, nedostatak osjećaja odgovornosti, emocionalna nestabilnost, nizak stupanj tolerancije na frustracije i dr.)⁴. Postoji čitav niz individualnih faktora koji doprinose razvoju antisocijalnog i delikventnog ponašanja, a koja su kategorizirane u dvije skupine⁴:

1. Biološki i nasljedni rizični čimbenici
2. Kognitivni i emocionalni rizični čimbenici.

2.1.1 Biološki/nasljedni rizični čimbenici

Djeca svoj život započinju s naslijeđenim biološkim obilježjima, sposobnostima i predispozicijama koje dolaze u interakciju sa specifičnim obiteljskim, socijalnim i kulturalnim okolnostima, a dinamika između biološkog naslijeđa i okoline te njezina neprestana promjenjiva priroda je najuzbudljiviji aspekt razvojne, biološki usmjerene kriminologije⁵.

2.1.2 Kognitivni i emocionalni rizični čimbenici

Kognitivni i emocionalni čimbenici koji mogu značajno utjecati na razvoj delinkventnog ponašanja kod djece i mladih su agresivnost, hostilnost i poremećaj ophođenja; „teški“ temperament i impulzivnost; poremećaj pažnje i hiperaktivni poremećaj (ADHD); intelektualno funkcioniranje; moralno rezoniranje⁵.

2.2 Rizični faktori u obiteljskom i školskom okruženju

Obitelj predstavlja prvu stepenicu u procesu socijalizacije kod svakog pojedinca, te je kvaliteta odnosa s roditeljima, kao i dinamika odnosa u obiteljskom okruženju ključni čimbenik kvalitete razvoja djeteta. Važnost utjecaja roditelja i općenito obiteljskih prilika kao i rizičnih čimbenika i prediktora delikventnog ponašanja je neupitna⁶.

Rezultati brojnih istraživanja utvrđuju povezanost između slabog školskog/obrazovnog postignuća i delikventnog ponašanja mladih (na primjer Shader, 2004; Andrews i Bonta, 2006; Wasserman, 2003; Farrington, 2005 i drugi)⁵. Maloljetne delikvente možemo okarakterizirati kao učenike s lošijim ocjenama i većim brojem neopravdanih izostajanja iz škole, međutim niski obrazovni uspjeh ne možemo promatrati kao uzrok delikventnog ponašanja. Školu i školsko okruženje trebamo promatrati kao mjesto socijalizacije mladih. Osim u svojim domovima, djeca puno vremena provode u školi koja utječe na usvajanje društvenih normi, vrijednosti, pravila ponašanja, kao i stjecanje znanja⁶.

2.3 Rizični faktori u širem društvenom kontekstu

Područje okolinskih rizičnih čimbenika moguće je promatrati na nekoliko razina: susjedstvo u kojem mladi s njihovim obiteljima žive, šira lokalna zajednica, država sa svojim specifičnim obilježjima, socijalnim prednostima/teškoćama, svojom socijalnom politikom te širi globalni kontekst⁶.

1. Obitelj i okruženje kao čimbenici delikventnog ponašanja

Utjecaj obitelji na delikvantno ponašanje možemo podijeliti na ove skupine rizičnih utjecaja u obiteljskom okruženju: odnos između roditelja i djece, roditeljski odgojni stilovi, jednoroditeljske obitelji i sociopatološke pojave u obitelji⁶.

3.1 Odnos između roditelja i djece i roditeljski odgojni stilovi

Postoje situacije u kojima ponašanje roditelja negativno djeluje na razvoj osobnosti djeteta. Tako neusuglašen stav roditelja izaziva nesigurno ponašanje djeteta; suviše popustljiv stav oblikuje razmaženo djete koje je u svojoj suštini veoma nesigurno; pretjerano strog stav dovodi do razvoja nesigurnosti, straha, nesamostalnosti kod djeteta; pretjerano zaštitnički stav rezultira time da je dijete plašljivo, nesigurno i revoltirano; hladan i nezainteresiran stav ogleda se u nedostatku ljubavi od strane roditelja, a dijete je agresivno i osjeća potrebu za razaranjem; dok je stav prezaposlenih roditelja vrlo sličan prethodnom⁷.

Ledoux i suradnici (2002) navode bliskost između roditelja i djece kao zaštitni čimbenik za mnoge oblike poremećaja u ponašanju, pa tako i delinkventnog ponašanja. Privrženost između roditelja i djece posredno nam govori o utjecaju koji roditelji imaju na svoje dijete. Ukoliko se dijete ne osjeća povezano sa svojim roditeljima, ne percipira ih kao važne osobe čije moralne vrijednosti i ponašanja je potrebno internalizirati ili se s njima ne identificiraju u određenoj razvojnoj fazi, cjelokupna mogućnost roditeljskog utjecaja na dijete je minimalizirana⁸.

Najpoznatiju klasifikaciju roditeljskih stilova predložili su Maccoby i Martin⁹. Kombinacijom dimenzija emocionalnosti i kontrole, oni su identificirali četiri različita roditeljska stila

(autoritativan, autoritaran, permisivan, i indiferentan)⁹. Emocionalnost se proteže od hladnoće, udaljenosti, odbacivanja djeteta i neprijateljstva, do topline, odnosno do prihvaćanja djeteta. Ovdje se radi isključivo o emocijama koje roditelj doživljava i pokazuje u svom odnosu s djetetom. Kontrola se odnosi na postupke koje roditelji primjenjuje u nastojanju da modificiraju ponašanje i unutrašnja stanja koja postavljaju pred dijete. Temeljna obilježja ovih roditelja su sljedeća⁶:

Autoritativan roditeljski stil rezultira maksimalnom potporom i poštovanjem, uz postavljanje jasnih granica ponašanja. Roditelj otvoreno pokazuje ljubav, pruža potporu i potiče dijete, ali u okvirima zadanih ograničenja. Ovaj odgojni stil ima pozitivne učinke na razvoj djeteta.

Autotoritarni roditeljski stil uključuje visoku razinu kontrole i nadzora. Takav roditelj je strog, postavlja nerealno visoke zahtjeve i pri tome upotrebljava silu. Autoritarni roditelji ne pokazuju toplinu i ljubav prema djetetu. To su roditelji koji pokazuju dominaciju i moć u odnosu na dijete od kojeg očekuju poštivanje pravila, bez dodatnih objašnjenja⁶.

Popustljivi roditeljski stil (permisivan) podrazumijeva visoku razinu topline i ljubavi, ali je razina nadzora vrlo niska. Pravila ponašanja nisu jasno definirana pa su djeca takvih roditelja često nezrela i impulzivna. Popustljivi roditelji svojem djetetu ne pružaju jasnu i strogu strukturu, fleksibilni su u postavljanju i ispunjenju zahtjeva. Ovakav roditeljski stil onemogućuje djetetu stjecanje normi i pravila ponašanja⁶.

Ravnodušni roditeljski stil (indiferentan) obilježava niska razina ljubavi i nadzora. Roditelji ne pokazuju toplinu i ljubav, niti nadzor i kontrolu. Ravnodušni roditeljski stil opisuje roditelje koji ne pokazuju intetesa za dijete, njegove želje, potrebe, uspjehe i neuspjehe⁶.

Gorman-Smith i suradnici (2002) dolaze do rezultata kako je zanemarujući roditeljski stil (niska razina discipliniranja, nadzora, emocionalnosti i povezanosti) značajan prediktor svih oblika delikventnog ponašanja mladih, što potvrđuje i Farrington (2005) koji navodi kako je niska razina roditeljskog nadzora, odnosno roditeljske kontrole najznačajniji prediktor kasnijeg delikventnog ponašanja⁶.

3.1 Jednoroditeljske obitelji

Neka istraživanja jednoroditeljskih obitelji pokazuju kako ona povećavaju vjerovatnost delikventnog ponašanja (McCord, Widom i Crowell, 2001) a drugi rezultati koji su kontrolirali utjecaj socioekonomskih varijabli minimaliziraju utjecaj jednoroditeljskih obitelji (Austin, 1978; Crockett, Eggebeen i Hawkins, 1993)¹⁰.

Farrington (1992) navodi kako razvod braka u ranoj djetetovoj dobi nije posebno značajan kriminogeni prediktor, čime nas navodi na zaključak kako je vjerovatno ispravnije promatrati efekte samog razvoda braka, odnosno „kvalitetu“ razvoda u odnosu na samu činjenicu kako roditelji više ne žive zajedno⁶.

3.2 Sociopatološke pojave u obitelji

Loeber i Stouthamer-Loeber (1986) su razvili četiri modela „obitelji pod rizikom“ koje karakterizira sljedeće¹¹:

- a) *Zanemarujuće obitelji*. U njima roditelji posvećuju malo vremena djeci i rijetko ih nadziru. Ne provjeravaju gdje i s kim djeca provode vrijeme, niti što rade.
- b) *Konfliktne obitelji*. Postoje stalne svađe i sukobi između roditelja te roditelja s djecom. Često su popraćeni nasilnim ponašanjem. Metode discipliniranja djece su nedjelotvorne. Djeca uče da se sukobi jedino mogu razriješiti nasiljem te se često osjećaju odbačenim od roditelja i povlače se od njih¹¹.
- c) *Devijantne obitelji*. Toleriraju ili čak kriomice podupiru delinkventno ponašanje. U takvim obiteljima i sami roditelji su najčešće agresivni i skloni delinkventnom ponašanju, a dijete je pod visokim rizikom da razvije teže delinkventno ponašanje, uključujući i nasilne delikte¹¹.

- d) *Kaotične obitelji*. U tim obiteljima ne znaju se granice, niti tko je za što odgovoran. Osjećaj pripadnosti manje je razvijen, a bliskost među članovima je mala. Čak i vrlo značajne i teške odluke donose se brzopleto i u kratko vrijeme. Roditelji često ne vode dovoljno brige o potrebama djece. Takve obitelji često imaju niski socio-ekonomski status, a članovi imaju višestruke poteškoće u socijalnom i emocionalnom funkcioniranju¹¹.

Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u ranoj dobi dovodi do dezorganizirane privrženosti, što se kasnije povezuje s povećanom razinom agresije kod djece, hostilnosti i drugih eksternaliziranih poremećaja u ponašanju kao što je delinkventno ponašanje¹². Rutter, Giller i Hagell (1998) navode rezultate nekih istraživanja koja govore u prilog činjenici da iskustvo zlostavljanja od strane roditelja u djetinjstvu povećava vjerojatnost delinkventnog ponašanja¹³.

Roditelji djeci prenose sustave vrijednosti, a djeca uče po modelu. Fergusson i Horwood (2002) navode kako su roditeljska delinkvencija i izloženost roditeljskim konfliktima snažni prediktori kasnijeg delinkventnog ponašanja djece¹⁴. Farrington (2002) osuđivanost roditelja, odnosno kriminalnu aktivnost roditelja definira kao najznačajniji prediktor delinkventnog ponašanja mladih u području varijabli obiteljskih prilika¹⁵.

2. Kako se može konstruktivno djelovati

Smiren, stabilan život, međusobna ljubav i povjerenje, pravilna raspodjela dužnosti i obaveza i dosljednost u njihovu ostvarivanju – izvanredno pozitivno djeluju na razvoj osobnosti mladog čovjeka. Posebno treba istaknuti ulogu emocionalnih veza i odnosa. Dom ispunjen toplinom i ljubavlju, razumijevanjem i iskrenošću, međusobnim poštovanjem, suradnjom i potpomaganjem – stvara osjećaj sigurnosti, otvorenosti i zadovoljstva, a to je važna osnova duševnog zdravlja i preduvjet za izgradnju stabilne, čvrste, razborite i humane osobnosti. Stoga je normalna obiteljska sredina, koju osiguravaju skladni obiteljski odnosi, sredina osobne sreće i ljubavi te prva prirodna škola uljudivanja djece i mladeži. Ona time postaje snažan odgojni čimbenik¹⁶.

Vrlo je važno da roditelji, ali i ostali članovi obitelji imaju usuglašene stavove, kako ne bi svojim suprostavljenim mišljenjima i postupcima doveli da rezultati odgoja budu izrazito negativni. Druga važna pretpostavka ispravnog odgoja jest adekvatan položaj djeteta u obitelji¹⁶. Da bi dijete izraslo u sigurnu, zadovoljnu i zdravu osobu potrebno je da mu njegovo obiteljsko okruženje pruža osjećaj sigurnosti, zadovoljstva, radosti i sreće. Djeca koja odrastaju u uravnoteženoj obitelji, u kojoj su prihvaćena, okružena ljubavlju i pažnjom imaju i razvijeniiju želju za oponašanje odraslih i izjednačavaju se s njima. Sve ono što dijete nauči u svojoj obitelji, a misli se na ljubaznost, suosjećanje, toleranciju i poštovanje prema drugima, dijete će zadržati i primijeniti i u kasnijim međuljudskim odnosima. Zbog toga je upravo obitelj ona zajednica u kojoj se dijete priprema za kasniji društveni život¹⁶.

Da bi roditelj uspješno obavljao funkciju odgajatelja nužno je da i sam bude dobro odgojen, kao i da je psihički, socijalno, emocionalno i moralno zrela osoba. Samo takav roditelj, koji svom djetetu pruža ljubav koja je ujedno i razborita, uspješno obavlja svoju funkciju odgajatelja. Vrlo važna pretpostavka uspješnog obiteljskog odgoja su i srede materijalne prilike. One su nužan faktor da bi se djeci osigurali uvjeti za normalan život i razvoj¹⁶. Što se tiče jednoroditeljskih obitelji povezanost i privrženost roditelja i djece su snažan zaštitni čimbenik budućeg delikventnog ponašanja u odnosu na strukturu obitelji⁶. Dobra suradnja između roditelja i škole također je značajan uvjet je za maksimalni rezultat pri usmjerenosti na specifično ciljano ponašanje¹⁷.

3. Zaključak

Devijantnost se sastoji od onih činova koji ne slijede norme i očekivanja neke određene društvene skupine. Zločin i delikvencija najočitiiji su oblici devijantnosti. Pod maloljetničkom delikvencijom podrazumijevamo nedruštveno i protudruštveno ponašanje osobe u razvojnog periodu koje je odraz njenog poremećenog biološkog, psihološkog i socijalnog razvoja. Ponašanje svakog djeteta rezultat je genetskih/bioloških, socijalnih i okolinskih faktora. Te faktore možemo grupirati u tri osnovne skupine: individualne faktore, rizične faktore u obiteljskom i školskom okruženju te rizične faktore u širem društvenom kontekstu.

Utjecaj obitelji na delikventno ponašanje djeluje kroz ove skupine utjecaja: odnos između roditelja i djece, roditeljske odgojne stilove, jednoroditeljske obitelji te sociopatološke pojave u obitelji. Bliskost između roditelja i djece djeluje kao zaštitni čimbenik za mnoge oblike poremećaja u ponašanju, pa tako i delikventnog ponašanja. Smiren, stabilan život, međusobna ljubav i povjerenje, pravilna raspodjela dužnosti i obaveza i dosljednost u njihovu ostvarivanju – izvanredno pozitivno djeluju na razvoj osobnosti mladog čovjeka. Djeca koja odrastaju u uravnoteženoj obitelji, koja su prihvaćena, okružena ljubavlju i pažnjom imaju i razvijeniju želju za oponašanje odraslih i izjednačavaju se s njima.

4. Literatura:

1. Haralambos M, Holborn M. Sociologija: teme i perspektive. Zagreb, Golden marketing, 2002.
2. Jašović Ž. Kriminologija maloljetničke delikvencije. Beograd, Naučna knjiga, 1983.
3. Bošković M. Kriminologija. Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, Pravni fakultet, 2006.
4. Wasserman GA, Keenan K, Tremblay RE, Coie JD, Herrenkohl TI, Loeber R, Petechuk D. Risk and Protective Factors of Child Delinquency, Child delinquency, Bulletin Series, U.S. Department of Justice, www.ojjdp.ncjrs.org, April 2003.
5. Andrews DA, Bonta J. A Psychology of Criminal Conduct (4th Edition). New York, LexisNexis Group, 2006.
6. Ricijaš N. Pripisivanje uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja mladih, Doktorska disertacija, Pravni fakultet u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada, Zagreb, 2009.
7. Milošević N. Porodica i socijalno ponašanje dece. Novi Sad, Savez pedagoških društava Vojvodine, 2004.
8. Ledoux S, Miller P, Choquet M, Pant M. Family Structure, Parent-Child Relationship, and Alcohol and other Drug use among Teenagers in France and the United Kingdom. Alcohol and Alcoholism, 37, 52-60, 2002.
9. Keresteš G. Agresivno i prosocijalno ponašanje školske djece u kontekstu ratnih zbivanja provjera posredujućeg utjecaja roditeljskog ponašanja, Doktorska dizertacija, Filozovski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 1999.
10. Shader M. Risk Factors for Delinquency, An Overview, NCJ 207540, Criminology, 4, 2, 161-194 <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/frd030127.pdf>, 2004.
11. Loeber R i Stouthamer-Loeber M. Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. U: M. Tonry i N. Morris (Ur.), Crime and justice, Vol. 7. 29-147. Chicago, University of Chicago Press, 1986.
12. Ruchkin V. Family Impact on Youth Violence. In Corado, R.R., Roesch, R., Hart, S.D., Gierowski, J.K. (Eds.). Multi-Problem Violent Youth (pp. 105-115). Amsterdam, IOS Press, 2002.
13. Rutter M, Giller H, Hagell A. Antisocial Behavior by Young People. Cambridge, UK, Cambridge University Press, 1998.
14. Hoeve M, Smeenk W, Loeber R, Stouthamer-Loeber M, van der Laan PH, Gerris JRM, Dubas JS. Long-Term Effects of Parenting and Family Characteristics on Delinquency of Male Young Adults, European Journal of Criminology, 2007.
15. Farrington DP. Multiple Risk Factors for Multiple Problem Violent Boys, (u) Corado RR, Roesch R, Hart SD, Gierowski JK (ur), Multi-Problem Violent Youth, IOS Press, Amsterdam, 23-34, 2002.
16. Vukasović A. Obitelj – vrelo i nositeljica života. Zagreb, Hrvatski katolički zbor MI, 1999.
17. Prvčić I, Rister M. Deficit pažnje/hiperaktivni poremećaj (ADHD/ADD). Skinuto 1.4.2015. s <http://public.srce.hr/hud/Tekstovi/hiperaktivnost.html>, 2014.